

Y A B A N C I

COLIN WILSON

BARBUSSE WELLS • SARTRE
CAMUS • HEMINGWAY
GRANVILLE-BARKER HESSE
LAWRENCE • VAN GOGH • NIJINSKI
JAMES NIETZSCHE • ELIOT
 KIERKEGAARD TOLSTOY
DOSTOYEVSKI • FOX • YEATS
RILKE BLAKE • VILLIERS
TRAHERNE • RAMAKRISHNA • SHAW
HULME GÜRCIYEV

NOTOS
KITAP

Colin Wilson

1931'de Leicester'da işçi sınıfından bir aileye doğan Colin Henry Wilson on altı yaşındayken okulu bırakır. Bilimden felsefeye, edebiyattan tarihe geniş bir okuma yelpazesıyla kendi kendini yetiştiren Wilson'ın ilk ve en önemli kitabı *Yabancı* 1956'da yayımlanır. Dönemin asi genç imajı İngiltere'de "Angry Young Men", Amerika'da Beat Kuşağı'yla perçinlenirken, Wilson da genç yaşındaki muhalif çıkışıyla kendisini bu akımların ortasında bulur. Fakat Wilson bu gibi gençlik hareketlerinin toplumsal muhalefet yaklaşımının muğlak ve yeni çözümlerden yoksun olduğunu düşünür. *Yabancı*'daki problemleri genişlettiği ikinci kitabı *Religion and the Rebel* (Din ve Başkaldırı) 1957'de yayımlanır yayımlanmaz, *Yabancı* kitabıyla kendisini yere göğe sığdıramayıp dâhi ilan eden eleştirmenlerin ve basının hisşımına uğrar. Çalışmalarına odaklanmak için İngiltere'nin güneyinde küçük bir balıkçı köyü olan Gorran Haven'da inzivaya çekilir. Yarım yüzyıldan fazla bir süredir aralıksız basılmaya devam eden *Yabancı*'nın ardından 2013 yılında seksen iki yaşında ölümüne dek sakin bir aile hayatı yaşar. Albert Camus, T.S. Eliot ve Abraham Maslow gibi entelektüellerle yakınlık kursa da kültürel, politik ya da akademik hiçbir cenahın içinde yer almaz. Felsefi, edebi, tarihsel ve psikolojik incelemeleriyle varoluşçuluğun ve modern düşüncenin karamsarlığının ötesinde hayatı olumlayan "yeni varoluşçuluk" felsefesini geliştirmeye çalışan Wilson'ın belli başlı eserleri şunlardır: *Yabancı* (1956), *Religion and the Rebel* (1957) *The Age of Defeat* (1959), *Ritual in the Dark* (1960), *The Strength to Dream* (1962), *Origins of the Sexual Impulse* (1963), *Necessary Doubt* (1964), *Beyond the Outsider* (1965), *Introduction to the New Existentialism* (1966), *The Occult: A History* (1971), *A Criminal History of Mankind* (1984), *Ölüm Sonrası* (1985), *Uyumsuzlar: Dehanın Cinsel Sapkınlıkları* (1988), *Kayıp Miras Atlantis* (1996), *Dreaming to Some Purpose* (2004), *Collected Essays on Philosophers* (2016).

Cihan Barış Özkan

1987'de Edirne'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Darüşşafaka'da tamamladı. Boğaziçi Üniversitesi Batı Dilleri ve Edebiyatları bölümünde lisans ve yüksek lisans öğrenimi gördü.

Notos Kitap 163

Eleştiri Deneme 007

©Notos Kitap Yayınevi, 2014

©The Orion Publishing Group Ltd., 2001

©Colin Wilson, The Outsider, 1956, 1967

Bu kitabın Türkçe yayın hakları Akcalı Telif Ajansı aracılığıyla alınmıştır.
İlk olarak Victor Gollancz Ltd. (Londra) tarafından 1956'da yayımlandı.

Birinci Basım

Ekim 2018

ISBN 978-605-2389-68-3

Sertifika 16343

Editör

Oğuz Tecimen

Kapak Tasarımı

Tarık Kirpi

Notos Kitap Yayıncılık Eğitim Danışmanlık

ve Sanal Hizmetler Tic. Ltd. řti.

Ömer Avni Mahallesi, Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya Sokak

No: 11/6 Gümüşsuyu, Beyođlu İstanbul

0212 243 49 07

www.notoskitap.com

facebook.com/NotosKitap

twitter.com/NotosKitap

Baskı ve Cilt

Pasifik Ofset Ltd.řti.

Cihangir Mahallesi, Güvercin Caddesi No: 3/1

Baha İş Merkezi, A Blok, Avcılar İstanbul

0212 412 17 77

Sertifika 12027

Colin Wilson Yabancı

Deneme

İNGİLİZCEDEN ÇEVİREN
Cihan Barış Özkan

İçindekiler

11	Sunuş, Gary Lachman
17	Çevirmenin Notu
25	Birinci Bölüm: Körler Ülkesi
45	İkinci Bölüm: Değerlerini Yitiren Dünya
71	Üçüncü Bölüm: Romantik Yabancı
100	Dördüncü Bölüm: Güç Kazanma Çabası
147	Beşinci Bölüm: Acı Eşiği
199	Altıncı Bölüm: Benlik Sorunu
238	Yedinci Bölüm: Büyük Sentez
269	Sekizinci Bölüm: Vizyoner Olarak Yabancı
325	Dokuzuncu Bölüm: Döngüyü Kırma
369	Yabancı'ya Sonsöz (1967)
387	Yirmi Yılın Ardından Yabancı (1976)
401	2001 Basımı İçin Şerhler
427	Notlar

Angus Wilson'a,
minnetle...

SUNUŞ

Gary Lachman

26 Mayıs 1956 sabahında son on yıldır kendini yazar olmaya adanmış bir genç adam verdiği bütün çabaların nihayet işe yaradığını görerek gözlerini açmıştı. Şu an elinde tuttuğunuz ilk kitabı *Yabancı* yayımlanmış ve neredeyse bütün dünyada övgüyle karşılanmıştı. Gençlik heyecanı ile dehasını ilan edip kendine özgüven telkin ettiği günlüklerindeki notları şimdi sahiden haklı çıkıyordu. İngiltere'nin sanayi ağırlıklı iç kesimlerinden gelen yazar Colin Wilson o âna dek epey zorlu bir cendereden geçmişti. On altı yaşında okulu terk etmiş, intihar etmeye karar verip son anda vazgeçmiş, bir yığın işe girip çıkarak çeşitli tecrübelerin girdabına kapılmış, ardından hakkında yazdığı *Yabancılar* gibi "daha dolu yaşama" peşine düşerek bu sıkıcı rutinden kurtulmaya azmetmişti. Çiftliklerde ırgatlık, hastanelerde hademelik, kafelerde garsonluk, çeşitli işlerde memurluk ve amelelik yapıyor, hiçbir yerde uzun uzun kalmıyor, sıkıldığı anda yoluna devam ediyordu. Kraliyet Hava Kuvvetleri'nde dahi bulunmuş, İngiltere ve Fransa'yı otostopla iki kere dolaşmış, evlenmiş, baba olmuş, boşanmış ve cidden doğru olan bir efsaneye göre, Hampstead Heath Parkı'nda evsiz barksız yatıp kalkarken gündüzleri Britanya Müzesi'nin

okuma odasında yazmaya başlamıştı. Wilson sahiden azimliydi ve ani şöhretinin tohumlarını bir buçuk sene önce, buz gibi bir Noel Günü'nde Güney Londra'daki odasında yalnız başına, aç biilaç vaziyette soğuktan donarken *Yabancı*'nın ilk taslağını çıkardığında atmıştı.

Yabancı birdenbire “çoksatar” olacağını düşüneneğiniz bir kitap değildi ve Wilson'ın o gün uyandığında eriştiği baş döndürücü başarı kendisini de hafiften gafil avlamıştı. Fikirlerinin öneminden ve onları ortaya koymadaki tutkusundan şüphesi yoktu. Bunlara olan inancı hakikaten sarsılmazdı. Ancak varoluşçuluk, yabancılaşma ve modern zihniyetin krizleri genelde insanların yazlık okuma listelerine girecek konular sayılmazdı. İngiliz okurların çoğu da Nietzsche, Van Gogh, Nijinski, Dostoyevski, Camus ve kitaptaki varoluşsal *angst*'tan mustarip öbür eksantrik karakterleri pek fazla kafaya takmaz, haklarında pek bir şey bilmezdi.

Her halükârda artık tüm eleştiri köşelerinde *Yabancı* vardı. Dönemin duayen İngiliz edebiyat eleştirmeni Cyril Connolly *Yabancı* için şimdye kadar okuduğu “en olağanüstü çıkış kitaplarından biri” diyordu. Wilson'daki “keskin ve kıvrak zekâ” ile “genelde akıl erdiremediğimiz bilinç hallerini analiz ederken kullandığı kuvvetli mantığı” alkışlıyor ve okurlarına bu genç dehadan gözlerini ayırmalarını söylüyordu. Edebiyatın bir başka ağır topu Philip Toynbee de kitap için şöyle diyordu: “Çağımızı temsil eden bir temanın berrak bir akılla yapılmış enine boyuna bir incelemesi en derin çıkmazımızı anlamaya gerçek bir katkı.” Toynbee *Yabancı*'da ortaya konan fikirlere Fransa'nın aşına olduğunu söylüyor, yine de o zamanlar olup biten bütün “varoluşsal” hadiselerin La Rive Gauche'taki başrahibi olan Jean-Paul Sartre yerine Wilson'ın yaklaşımını ziyadesiyle tercih edeceğini ekliyordu. Şair Edith Sitwell kitabın “hayret verici” olduğunu söyleyip Wilson'ın “hakikaten büyük

bir yazar” olacağını öngörüyordu. Dönemin en çok okunan yazarlarından J.B. Priestley ona hak veriyor, kitap için “fevkalade bir eser” diyordu. *New York Times*’ta bir eleştirmen *Yabancı*’nın “okuduklarını özümsemiş olgun bir çalışma” olduğunu söylüyor ve Wilson’ın “edebiyat dünyasına kendi evine girermiş gibi girdiğini” yazıyordu. *Life* dergisi bir makale yayımlamış ve Wilson’ı Hampstead Heath Parkı’nda su geçirmez uyku tulumu içinde sırtını ağaca yaslamış vaziyette fotoğraflamıştı: Wilson alametifarikası olan balıkçı yaka kazağını giymiş, kitap okuyordu. *Yabancı*’nın ilk baskısı yayımlandığı gibi gerçekten hemen tükenmiş, kısa sürede bir düzine dile çevrilmiş ve o gün bugündür baskısı hiç tükenmemiştir. Kitap Wilson’ı teknik olarak zengin etmekten ziyade rahata erdirmişti. En azından artık kiradan tasarruf etmek için sokakta yatmasına gerek yoktu.

Ne yazık ki kaderin cilvesi her zaman hoş değildir. Topluma mal olduktan henüz birkaç ay sonra, İngiliz edebiyat dünyası “dâhi çocuk” Wilson’ı “istenmeyen adam” ilan etti. Bu şaşırtıcı dönüşün arkasında, basının bir grup yazarı aynı kefeye koyup medya abartmasıyla “Angry Young Men” (Öfkeli Genç Adamlar) diye vaftiz etmesi yatıyordu: Amerikalı Beat Kuşağı’nın daha yakası ilikli bir versiyonu. Geçim maksadıyla oyunculuk yapan genç İngiliz aktör John Osborne’un yazdığı yeni oyun *Look Back in Anger* (Öfkeyle Ardına Bak) da *Yabancı*’yla neredeyse aynı zamanda skandal bir açılış yapmıştı. İkinci Dünya Savaşı bittiğinden beri İngiliz edebiyatının beklediği “hareket” nihayet birdenbire gelmişti sanki. Wilson, Osborne ve onlar gibi birkaç kişi (Kingsley Amis, John Wain, John Braine) zama-ne pop yıldızı Elvis Presley ve hayatını henüz kaybetmiş film idolü James Dean gibi muamele görüyor, çılginca alkışlanıyordu. Wilson’ın o zamanlar ve sonrasında işaret ettiği gibi, o illa da öfkeli değildi ve genç olmak dışında Öfkeli Genç Adamlar’la

pek bir ortak yanı yoktu. İngiltere'nin "yerli varoluşçusu"nun aklına taktığı felsefi ve dini sorunlardan ziyade, Öfkeli Genç Adamlar'ın derdi sosyal meselelerdi ve modern refah toplumuna uluorta sövüyorlardı.

Wilson'ın bu itirazları pek duyulmadı. Wilson da gençti, öfkeliydi ve medyayla halkın umurunda olan tek şey buydu. Şöhret haberleri haftalarca bitmek bilmedi; tabloid basın daha önce hiç bu kadar varoluşsal olmamıştı. Ancak hemen ardından okurlar ve eleştirmenler bu edebi Frankenstein'dan sıkıldı ve hayretle takdir duygularını bir kenara atıp alaycı bir şekilde Wilson'a yol verdiler. Genç dâhiye şimdi sahtekâr gözüyle bakıyorlar, yerli varoluşçularının şöhret peşinde bir acemi olduğunu söylüyorlardı. Wilson'ı Londra'dan ayrılmaya zorlayan aslında paparazzilerin amansız takibiydi. *Yabancı*'nın çıkışından bir yıl sonra Wilson Londra edebiyat sahnesinden çekildi ve uzaklarda Cornwall'a yerleşti. Seksen iki yaşında öldüğü 2013 yılına dek orada yaşayacaktı.

Hayatında kariyeri için attığı en doğru adım bu oldu. Wilson daha sonra bu "başarı yanılması" üstüne yazacaktı. Adını sanını duyurup sonraki kitaplarının basımını güvence altına almaktan memnundu tabii ama medyadaki hummalı tanıtımlar ve edebiyat dünyasındaki yapmacık karşılama, dikkati fikirlerinden başka yöne çekmişti. Oysa önemli olan fikirleriydi; cinsel hayatına dair anlatılan hikâyeler ya da Öfkeli Genç Adamlar arasında ara sıra patlayan ve medyanın mümkün mertebeye abarttığı dalaşmalar değil. Eleştirilerdeki suyun bulanmasının en ağır kurbanlarından biri de Wilson'ın sonraki sene yayımlanan ve haksız yere herkesin burun kıvrıdığı ikinci kitabı *Religion and the Rebel* (Din ve Başkaldırı) oldu. Her zamanki azmini koruyan Wilson eleştirilere aldırış etmedi ve kafasını kır evine gömüp sonraki on sene boyunca ilk olarak *Yabancı*'da ortaya attığı temaları geliştiren bir dizi kitap yazdı. "Yabancı dizisi" in-

san bilincini ve olası evrimini analiz edip anlamaya çalışan en kayda değer ve kararlı girişimlerden biridir. Dizideki kitapları* okuyan az sayıdaki okur için bu durum aşikârdır.** Hümanist psikolojinin kurucusu psikolog Abraham Maslow gibi birkaç okur dışında herkes, Wilson'ın kötüye çıkan şöhreti yüzünden bu kitapları topyekûn görmezden geldi. Bugün Wilson'ın eserlerinin değerini fark eden büyüyen bir okur kitlesi var ve Wilson'a olan ilginin canlanması mümkün görünüyor. Aslında bir "canlanma"dan bahsetmek doğru olmayacaktır, zira felsefe, psikoloji, mistisizm ve okült üstüne yazdığı birçok kitabın yanı sıra romanlarının da her zaman güçlü bir okur kitlesi olmuştur. Ancak sözleri artık bu çevrenin dışına çıkıp yeni ve heyecanlı okurlara da ulaşacak gibi görünüyor.

Yabancı'nın kültür tarihi içindeki yeri de her zaman fark edilmemiştir. Wilson'ın bu kitapta Yabancılar arasında saydığı Almanya doğumlu İsviçreli romancı Hermann Hesse ve Ermeni-Rum ezoterik üstat Georgi Gürciyev o dönemin İngiliz okurlarınca gerçekten hiç bilinmiyordu. Bundan ötürü pek takdir edilmemiş olsa da Wilson'ın bu iki yazarın 1960'lar ve 1970'lerde popülerlik kazanmasındaki emeği hiç de az değildir. H.P. Lovecraft ve Aleister Crowley gibi bugünün pop kültür dünyasının simge isimlerine olan ilginin canlanmasında da Wilson'ın onları herkesten önce keşfedip yazdığı kitaplar oldukça etkili olmuştur. Fakat bu katkıları teferruattır.

* *Yabancı* (1956), *Religion and the Rebel* (1957, Din ve Başkaldırı), *The Age of Defeat* (1959, Mağlubiyet Çağı), *The Strength to Dream* (1962, Hayal Etme Gücü), *Origins of the Sexual Impulse* (1963, Cinsel İtkinin Kökenleri), *Beyond the Outsider* (1965, Yabancı'nın Ötesinde) ve *Introduction to New Existentialism* (1966, Yeni Varoluşçuluğa Giriş).

** *Beyond the Robot: The Life and Work of Colin Wilson* (Tarcher/Penguin, 2016) adlı kitabımda "Yabancı dizisi"ndeki fikirlerin tashihlerle özeti sunmaya çalışıyorum.

YABANCI

Yabancı'nın ve Wilson'ın bütün eserlerinin esas önemi, içinde bulunduğumuz sahte gerçeklikten tatmin olmayan ve hakikate doğru atılan bir karakteri tasvir etmesidir. Hakikate ulaşmak ancak bilincimizi anlamakla mümkün olabilir ve Wilson'ın muazzam çalışmalarının bütünü bunu nasıl gerçekleştirebileceğimize ilişkin sürükleyici ve ilham verici bir çözümlemedir. *Yabancı* gündelik hayatımızın bize veremediği bir amaç his-sine aç olan birisidir. Eğer Wilson'ın anlattığı Yabancıların da ellerinde onlara yol gösterecek bir *Yabancı* nüshası olsaydı, bu yolu daha kolay bulabilirdi.

Londra
Ocak 2016

ÇEVİRMENİN NOTU

Cihan Barış Özkan

Colin Wilson 1930'ların ekonomik buhran yıllarında İngiltere'de dört çocuklu yoksul bir işçi sınıfı ailesine doğar, İkinci Dünya Savaşı'nın ertesinde henüz lise çağına *gelmeden* okuldan ayrılmak zorunda kalıp bir daha hiç eğitim alamasa da bir sürü vasıfsız işte çalışırken yazar olma hayaliyle kendi okumalarını sürdürür ve 1956 yılında sadece yirmi dört yaşındayken gayet sürükleyici bir retorikle dosdoğrudan "hayatın anlamı" üstüne *Yabancı* gibi felsefi ve edebi bir incelemeyle okurların karşısına çıkar. Üst tabakanın en aydın eleştirmenlerinden ergenlik bunalımıyla kendini sistem karşıtı gören hevesli gençlere kadar İngiliz kamuoyu birdenbire ciddiyetle kulak kesilir. Parasızlıktan parklarda yatarken insanlığın en temel ontolojik muammalarıyla uğraşmayı dert edinip vaktini kütüphanelerde geçiren Wilson'ın duruşundaki cüreti takdir eden eleştirmenler, bütün maddi dezavantajlarına rağmen tutturduğu yol ve edindiği birikim itibarıyla bu genç adamda dirayet, samimiyet ve düşünce dünyası adına umut sezmiştir. Sorgulama gücü ve engin bilgisiyle Wilson'ın imajı "Okula gitmek yüzünden birçok kez eğitimime ara vermek zorunda kaldım" diyen ve yine kendi kendini yetiştiren tiyatro efsanesi Bernard Shaw'u

hatırlatır. Wilson'ın hayatının ayrıntıları ana akım medyadan magazin dergilerine kadar sayfaları süslerken *Yabancı* o yıl tam anlamıyla sansasyon yaratır.

Analitik psikolojinin kurucusu Carl Gustav Jung hayvan sürülerinin kalabalıklaştıkça akıllandığını ama insanların kalabalıklaştıkça aptallaştığını söyler. Kitabında salık verdiği entelektüel uzletle tutarlı bir şekilde, kendini kalabalıklardan ve kitlesel aptallıktan kurtarmış görünen Wilson'ın hayat hikâyesi ve söylemi de âdeta “yeraltı”ndan fırlamış gibidir. Jung'un terminolojisiyle devam edersek, uzun savaş yıllarında yorgun düşen ve yaratıcı sanatlarda kendini bir türlü yenileyemeyen İngilizlerin tipik mağrur süper egosu Wilson'ın kitabında sanki “gölge benlik” arketipiyle karşılaşır. Keza Wilson'ın izini sürdüğü şekliyle “Outsider”, “Yabancı” arketipi de basmakalıp toplumsallaşmaya karşı koyuş sürecinde Kierkegaard'un hakikat dediği özneliği keşfetme macerasına atılanları tanımlar. Tolstoy'a göre bütün büyük hikâyeler aslında şu ikisinden birini anlatır: Ya birisi yolculuğa çıkar ya da şehre bir yabancı gelir. Colin Wilson da İngiltere'nin ortasındaki Leicester gibi küçük ve kasvetli bir sanayi kentinden yola çıkar ve genç yaşta Londra edebiyat camiasının göbeğine hayret uyandıran bir yabancı gibi düşer. Hasılıkelam, Kerouac'ın *Yolda*'sından bir sene önce yayımlanan *Yabancı*'yla sahneye çıktığında, yirmi küsur yazar, düşünür, şair, sanatçı ve mistiğin fikirleri ve hayatını varoluşçu bir süzgeçten geçirerek kolektif bir bilinç yolculuğunun fenomenolojik üst anlatısını oldukça iddialı bir şekilde ortaya koyar.

Kadim Hindistan'ın çilecileri, Eski Yunan'ın filozofları, Ortadoğu'nun peygamberleri yaratması gibi, Batı modernitesinin de öncü ve uç düşüncelerin kaynağı olarak Yabancıları yaratmış olduğunu öne sürüyor Wilson. Spengler'in *Batının Çöküşü*'nde bu çağa uygun gördüğü tabirle “Faust medeniyeti”ne yön veren figürün Yabancı olduğunu söylüyor.

Camus'nün *L'Étranger* (Yabancı) romanı İngilizceye *The Outsider* olarak çevrildiği için, yayıncısının önerisiyle Wilson da o dönemde bu figürü aynı isimle kitabının kapağına taşır. Bu sebeple kitabın Türkçe çevirisinde biz de tercihimizi aynı şekilde “Yabancı” kavramını kullanmaktan yana yaptık. (Wilson'ın kitapta başka yazarlardan yaptığı bütün alıntılarıyla mevcut Türkçe çevirilerden almak yerine bağlama oturması için baştan çevirdik.) “Dışarıklı” kelimesi dilimize “taşralı” olarak yerleşmemiş olsaydı, daha doğrudan bir kavram olarak “Outsider” için bu karşılığı kullanabilirdik ya da örneğin “harici” sözcüğü İslam tarihindeki çağrışımı yapmasaydı bu da mahlas geleneğine oyunbaz bir göz kırpması olabilirdi. Keza bizzat Wilson gibi, modern hayatın marjlarından gelip yozlaşmış toplumun içinde aklıyla hayatta kalmayı başaran taşralı ve “yabani” antikahramanların serüvenlerini anlatan pikaresk romanlara kadar Yabancı'nın izini sürmek mümkündür. Walter Benjamin'in Baudelaire üzerinden kavramlaştırdığı, şehir hayatı içinde yersiz yurtsuz vaziyette toplumu hem tedirginlikle hem de zevkle seyreden *flâneur* figüründe de Yabancı'dan esintiler bulunur.

Fakat Wilson'ın işaret ettiği üst anlatının omurgasını, bu gibi sosyolojik temelli bir ayrışmanın ötesinde veya Hegel'deki idealist, Marx'taki iktisadi-siyasi çağrışımlarından ziyade, ontolojik bir “yabancılaşma” sürecinde deneyim yoluyla keşfedilen haller oluşturur. Kitapta sunulan örnekler, günümüz psikolojisinde bir uçta benlik yitimi ve “gerçekdışlaşma” olarak tarif edilen depersonalizasyon bozukluğunda had safhaya ulaşan, diğer uçtaysa Mihaly Csikszentmihalyi'nin meşhur “akış” kavramındaki gibi yoğun bir yaşam sevinciyle kendini gerçekleştirme eylemine varan bir çizgiye de tekabül eder. Sartre'in “bulantı”sı ve Camus'nün “saçma”sı gibi varoluşsal sıkışmaların analiziyle başlayan Wilson, ruhani aydınlanma gibi mistik tecrübeleri ve manevi disiplinleri araştıran bir hatta da yönelir.

Bu açıdan, gündelik bilinci zorlayan ve aşan varoluş hallerinin deneyimlenmesine dayanan bu *Bildung*, olgunlaşma sürecini, Hinduların *Sannyasa*'daki saflaşma arayışlarının ya da bizdeki “seyr-i sülük” geleneğinin çağımızdaki bireysel ve bağımsız karşılığı olarak düşünmek de mümkündür.

Lafı dolandırmaya hiç gerek yok: Shakespeare'in Hamlet'inden Heidegger'a kadar, hakiki bir varoluş için ölüm kalım meselesidir bu. Hasta olan organ kendini hissettirir, denir. Yabancı da hasta olduğunu kabul etmeyen bir toplumda hasta olduğunun farkında olan ve iyileşmenin yolunu arayan kişidir. Türkçe edebiyatta Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar*'ı ve Yusuf Atılgan'ın *Aylak Adam*'ı gibi eserlerde izdüşümünü bulabileceğimiz bu modern soruşturma salt akademik, klinik ya da edebi bir konu değildir; evrende insan varlığının aslını ve maksadını merak eden herkesin trajik bir yaşam duygusuyla içine düşebileceği ve anlamlı bir yanıtı ufukta görememesi durumunda hayatı topyekûn reddetmesiyle sonuçlanabilecek bir haldir.

“Yabancı” kavramının Türkçede bu duyguyla kullanılmasına maalesef yirmi yedi yaşında kaybettiğimiz genç akademisyen ve şair Zafer Ekin Karabay'ın hayata veda ettiği son mektubunda da rastlarız. “Aslında bütün mesele neydi?” diye sorarak mektubuna başlayan Karabay –ki Whitehead de felsefenin temel sorusunu aynen bu şekilde özetler– bir noktada ruh halini şöyle anlatır: “Yerleşik Yabancıydım her yere Metin Ağbi [Altıok] ... Sen yanarak öldün, ben ne yangınlar geçirdim sana ulaşabilmek için.” Colin Wilson'ın varoluşçuluk bağlamında popülerliğini koruduğu 1960'lı yılların başında Paris'te bulunan Ferrit Edgü'nün *Tüm Ders Notları*'nda da yine bu bahiste *Yabancı* ya dair bir yorum vardır. Kitabı okuduğunu söyleyen Edgü, Wilson'ın, Yabancılar hayatı yaşamaya başlamadan önce çözülmesi gereken bir sorun olarak görür, yorumu üzerine, çaresizliğin de yeni bir yaşam doğurabileceğine duyduğu inançla ya-

zarak kendi yaşamsal sorununu çözmeye çalıştığını not düşer.

Fenomenoloji ve yapısalcılıktan devraldığı problemlerle dil temelli bir anlam çözümlemesine giderek 1960'lardan itibaren varoluşçu yaklaşımı ekarte eden postyapısalcılığın aksine, Wilson *Yabancı*'da çözüm ufkunu varoluşsal deneyimin incelenmesinde arar. Dile değil hale odaklanır; muallakta sorgulama ve arayış sürecindeki bireyin tam anlamıyla “başına gelenleri” gözden geçirir. Antropolojide erginleşme ayinlerini inceleyen Arnold von Gennep ve Victor Turner'ın kavramlaştırdığı *liminal* tecrübeyi, toplumdaki kopuş aşamasını ve benliğin farklı eşiklerini geçiş sürecini gelenek ve gelecek arasında kalmış modern birey üzerinden okur. Bu yüzden edebiyatın deneyimin künhüne felsefeden daha verimli bir şekilde inebileceğine duyduğu inançla analizini doğrudan yaşantılar üzerine kurar.

Ekolojideki “kenar etkisi” kavramı, doğada farklı ekosistemlerin birbirinden ayrıldığı kenar ve sınır bölgelerinde yaşamın daha verimli hale gelip çeşitlenmesini ifade eder. İngilizce karşılığı olan *ecotone*, Yunanca ev anlamındaki *oikos* ve gerilim anlamındaki *tonos* kelimelerinden türetilir. “Dünyada kendini evinde hissetmeyen” Colin Wilson'ın *Yabancıları* da genelgeçer konformist yaşam tarzının dışında Batailleci anlamda “iç deney” peşinde sınır olguları keşfe çıkanlardır. Kerouac'ın sadece “IT” (O) diyerek tarif edebildiği hayata evet deme deneyimini, hakikatini ve anlatısını ararlar. Yabancılar bireysel olarak insanların çok azının kaldırabileceği bir farklılaşma ve tek başlanlık tecrübesiyle toplumun sinir uçlarında dolaşır, daha dolu yaşamın imkânlarını zorlar. Zira evrim ancak bu sınır bölgelerinde daha yüksek yaşam formlarının oluştuğunu ve canlılığın daha yoğun idrak mertebelerinin ifşa olduğunu gösterir. Aynı şekilde, Jung da gölge benlikle karşılaşma deneyiminin bir tekâmül sınavı olduğuna ve yaşamın gerçek kalbinin burada attığına işaret eder.

İnsan bilincinin tarihsel evrimini anlayıp anlatma gayretini göstermek ve bu arayışın zevkine varılacak bireysel bir hayatı herkes için mümkün kılacak toplumsal bir mücadele vermek yerine, zeki tüccarları topluma “süper kahraman” olarak pazarlayıp hayatta kalma telaşındaki insanları mekanik bir gündelik hayata hapseden 21. yüzyıl dünyasında Colin Wilson’ın Yabancı arketipinin hakikat çağrısına kulak vermek, düşünsel olarak her zaman “kenar etkisi”nde kalmış Anadolu coğrafyasındaki okurlar için de umarım yol gösterici, anlamlı bir okuma serüveni olur.

Bu sebeple, her şeyden önce bir edebiyatsever olarak, yazımından altmış iki yıl sonra *Yabancı*’nın Türkçe yayımlanmasına vesile olan editörüm Oğuz Tecimen’e, Notos Kitap’ın yayın koordinatörü Tuğba Eriş’e ve yayın yönetmeni Semih Gümüş’e çeviri sürecinde gösterdikleri ilgi, sabır ve destek; kıymetli hocam Stephen Nicholson’a da beni kitapla tanıştırdığı için canı gönülden teşekkür ederim.

BROADBENT: ... Bana göre dünya gayet iyi, hatta keyifli bir yer aslında.

KEEGAN (biraz hayretle bakarak): Memnunsun yani?

BROADBENT: Akli başında bir adam olarak, evet. Dünyada özgürlük, özerklik ve İngiliz kurumları sayesinde düzeltilemeyecek hiçbir kötülük görmüyorum – tabii doğal kötülükler dışında. İngiliz olduğumdan değil, sağduyu gereği böyle düşünüyorum.

KEEGAN: O zaman dünyada kendini evinde hissediyorsun?

BROADBENT: Elbette. Ya sen?

KEEGAN (doğasının en derinlerinden): Hayır.

BERNARD SHAW
John Bull's Other Island
(John Bull'un Öteki Adası)
IV. Perde

BİRİNCİ BÖLÜM

KÖRLER ÜLKESİ

İlk bakışta, Yabancı toplumsal bir sorundur. Duvardaki deliktir o.

Tramvayın üst katında bir kız oturuyor. Elbisesi biraz kalkmış, uçuşuyor. Ama kalabalık bizi ayırıyor. Tramvay kayıp gidiyor, kâbus gibi gözden kayboluyor.

İki yönde akan cadde havalı havalı arzı endam eden elbiselerle dolu. Etekler uçuşuyor, elbiseler uçuşuyor ama tam havalanmıyor.

Mağazanın uzun ve dar aynasında kendimi görüyorum, solgun ve gözleri yorgun. İstedğim yalnızca bir kadın değil, *bütün* kadınlar ve etrafımda bir bir onları arıyorum...¹

Henri Barbusse'ün *Cehennem* romanından alınan bu parça, Yabancı'nın belli başlı özelliklerine işaret ediyor. Kahraman bir Paris caddesinde yürüyor ve içinde uyanan arzular onu diğer insanlardan keskin şekilde ayırıyor. Üstelik kadına duyduğu ihtiyaç tamamen hayvani değil, zira şöyle devam ediyor:

Yenildiğim dürtülerimi öylece takip ettim. Beni köşeden izleyen bir kadının peşinden gittim. Sonra yan yana yürüdük. Biraz lafladık, beni evine götürdü. Ardından o bayağı sahneyi yaşadım. Paldır küldür geçip gitti.

Tekrar kaldırımlardayım, umduğum kadar huzurlu değilim. Uçsuz bucaksız bir karmaşa sersemletiyor beni. San ki önceden şeyleri olduğu gibi görememişim. *Çok derin ve çok fazla görüyorum.*

Kitap boyunca kahramanın adı geçmiyor. Dışarıdaki meçhul bir adamdır o.

Paris'e taşradan geliyor, bankada iş bulup bir "aile oteli"nde oda kiralyor. Odasında yalnız kalınca düşünüyor: "Bir deham, gerçekleştirecek bir amacım, anlatacak kayda değer duygularım yok. Hiçbir şeyim yok ve hiçbir şeyi hak etmiyorum. Yine de bir tür karşılık istiyorum."² Din... onu ilgilendirmiyor. "Felsefi tartışmalara gelirse, onlar da bana büsbütün manasız geliyor. *Hiçbir şey sınanamaz, hiçbir şeyin doğruluğu kanıtlanamaz.* Hakikat – bununla ne demek istiyorlar?"³ Eski bir aşk ilişkisinin verdiği fiziksel zevklerden belli belirsiz ölüme kayıyor düşünceleri: "Ölüm, bütün fikirlerin en mühimi." Ardından tekrar gündelik sıkıntılarına dönüyor: "Para kazanmalıyım." Duvarda yüksek bir noktadaki ışığı fark ediyor; yan odadan gelen bir ışık. Yatağın üstüne çıkıyor ve bir casus gibi delikten bakıyor:

Bakıyorum, görüyorum. Yan oda tüm çıplaklığıyla kendini bana sunuyor.⁴

Roman hareketlenmeye başlıyor. Her gün yatağın üstüne çıkıp yan odada akıp giden hayatı izliyor. Bir ay boyunca duvarın ardından ve sembolik olarak yukarıdan odaya bakıyor. Temsili ilk macerası odayı gecelik tutan bir kadını izlemek

oluyor; kadının soyunmasını izlerken isteriye kapılıyor. Kitabın bu sayfalarında, savaş sonrasında Fransa'daki ardıllarının sürekli suçlandığı türden kasıtlı bir sansasyonelizm var. (Hatta Guido De Ruggiero, "Varoluşçuluk, hayatı gerilim romanı gibi ele alır" diye yazmıştır.)

Esas meseleye birazdan gelinecek. Bu sahneyi ertesi gün hayalinde canlandırmaya çalışır ama metresinin verdiği cinsel hazları hatırlayamadığı gibi bunu da beceremez:

Yaşantının o yoğunluğunu yeniden yakalayabilmek için kendimi ayrıntılara kaptırmaya çalışıyorum. Kadın kendini en davetkâr pozisyonlara sokuyor.

Ama hayır, bu doğru değil.

Bu kelimelerin hepsi ölü. Bana dokunmadan geçip gidiyorlar; güçsüzler, *gerçekte olan bitenin yoğunluğunu yakalayamayacak kadar cansızlar*.⁵

Cehennem'in sonunda isimsiz kahraman, yazmakta olduğu romanı anlatarak etrafındakileri eğlendiren bir romancıyla tanışıyor. Tesadüf... bu roman da duvarda delik açıp yan odada olup bitenleri gözetleyen bir adam hakkında. Yazar tüm kitabını baştan sona anlatıyor ve dinleyenler kendisini tebrik ediyor: Harika! Büyük başarı! Yabancı ise kasvetle dinliyor: "İnsanoğlunun kalbinin en derinlerine girip çıkmış olan ben, bu pantomim karikatürde insana dair hiçbir şey göremedim. O kadar yüzeysel ki sahte olduğu apaçık." Romancı izah ediyor: "Dış görünüşünden soyulmuş insan... benim göstermeyi dilediğim budur. Başkaları hayal gücünü temsil ediyor ben hakikati temsil ediyorum." Yabancıya göre, gördüğü şey hakikatin kendisidir.⁶

Kuşkusuz, yazımından yarım yüzyıl sonra romanı okuyan bizler için romancı ile kahramanın hakikati arasında yapabi-

lecek pek bir tercih yok. Yan odada oynanan “tiyatrolar” bize bazen Sardou’yu, bazen de fikirlerine insanlar ve olaylarla vücut vermek yerine onları doğrudan açıklamakla daha çok ilgilenen Dostoyevski’yi hatırlatıyor. Yine de Barbusse samimidir ve “hakikati temsil etme” ideali tüm 20. yüzyıl edebiyatının en belirgin hareketi olmuştur.

Barbusse’ün Yabancıları türünün bütün özelliklerine sahiptir. Hüsrana uğramış ve nevrotik olduğu için mi Yabancıdır? Yoksa onu yalnızlığa iten derin bir içgüdüden dolayı mı nevrotiktir? Akli cinsellikle, suçla, hastalıkla doludur. Romanın başlarında, bir avukatla yemek sonrası yaptığı sohbeti aktarıyor. Avukat küçük bir kıza tecavüz edip boğarak öldüren bir adamın davasından bahsetmektedir. Diğer tüm konuşmalar kesilir ve etraf-takiler olayın tiksindirici ayrıntılarını dinlerken Yabancı onları dikkatle gözlemler:

Genç bir anne yanındaki kızıyla ayrılmak üzere yarı ayağa kalkmış ama bir türlü kendini oradan alamıyor.

Erkeklerle gelince, aralarında basit ve uysal görünüşlü birinin hızlı hızlı soluduğunu duydum. Bir burjuvanın renk vermeyen çehresine sahip bir başkası, yanındaki genç kıza güçlkle havadan sudan bahsediyor. Ama kıza sanki derinden, olabildiğince derinden nüfuz etmek ister gibi bakıyor. Delici bakışları kendisinden daha güçlü ve bundan utanıyor...⁷

Yabancıların toplumla derdi çok açıktır. Bütün erkek ve kadınlarda bu tehlikeli, tanımlanamaz dürtüler bulunur ama kendilerine ve başkalarına yalan söylerler; saygınlıkları, felsefeleri, dinleri aslında vahşi, düzensiz ve mantıksız bir şeyleri gizleme, medeni ve rasyonel gösterme çabasından ibarettir. O bir Yabancıdır çünkü Hakikati temsil eder.

Onun davası budur. Fakat bariz anormalliği ve içedönüklüğü davasını zayıflatır. Aslında yaptığı şey yozlaşmış, hastalıklı ve bölünmüş olduğunu bilen birinin kendini haklı çıkarma çabasına benziyor. Kesinlikle bir kişilik bölünmesi söz konusu. Soyunan bir kadını izleyen adamda bir maymunun kırmızı gözleri vardır; öte yandan iki genç sevgilinin ilk defa gerçekten yalnız kaldığını gören ve bundan bahsederken duygularını, hassasiyetini ve tereddüdünü açığa vuran adam hayvan değil, gayet insandır. Maymun ve insan bir bedende yaşıyor, maymunun arzuları doyurulmak üzereyken maymun ortadan kayboluyor ve yerini maymunun iştahından öğrenen insan alıyor.

Yabancıнын sorunu budur. Kitap boyunca bu sorunla farklı şekillerde karşılaşacağız: Sartre ve Camus ile metafizik düzeyde (varoluşçuluk), Böhme ve Kierkegaard ile dinsel düzeyde, hatta Dostoyevski'nin (küçük bir kıza tecavüz edip ölümünden sorumlu olan) Stavrogin'yle kriminal düzeyde. Sorun temelde hep aynı kalıyor, mesele sadece bunların nerede durduğuna dikkat etmek.

Barbusse, kahramanını Yabancı yapan özelliğın *daha derin görmesi* olduğunu ileri sürdü; aynı zamanda onun “özel bir dehası, verecek bir mesajı” olmadığını da söyledi. Kitaptaki geri kalan hikâyeye bakarsak, sözlerinden kuşku duymaya gerek yok. Kahramanımız kesinlikle *vasat* biri; doğru düzgün yazmayı beceremiyor ve bütün kitap zaten klişelerle dolu. Yabancıyı sanatçıyla özdeşleştirme eğilimine kapılmamak için bu noktayı vurgulamak, yani soruyu basitleştirmek gerek: Hastalık mı, içgörü mü? Birçok büyük sanatçıda Yabancıнын hiçbir özelliği yoktur. Shakespeare, Dante, Keats; hepsi de görünürde normal ve toplumla uyumluydu. Hiçbirinde hastalık ya da nevroz olarak görülebilecek bir şey yoktu. Şairler ve sıradan insanlar arasında her zaman çok açık ve romantik ayrımlar yapan Keats'in aşağılık kompleksi ya da aklının arka planında gizlenen cinsel

sapkınlıkları yok gibi görünüyor; ne D.H. Lawrence'inki gibi bir sosyal sınıf anlayışı ne de James Joyce gibi entelektüel üstünlüğünü kanıtlama ihtiyacı var; hepsinden öte, Yeats'in hayran olduğu Villiers de l'Isle-Adam'ın Axël'inin "Yaşamaya gelince, hizmetçiler yapsın yerimize" tutumunu hoş karşılayacağı söylenemez. Hayatını kendi başına yaşamak isteyen biri varsa o da Keats'ti. Şüphesiz, Keats diğer büyük şairler arasında bir istisna olmaktan ziyade kaidedir. Yabancı, sanatçı olabilir ama sanatçının bir Yabancı olması gerekmez.

Yabancı'nın temel özelliğinin bir tuhaflık ve gerçekdışılık hissi olduğu söylenebilir. Keats bile ölmeden önce Brown'a yazdığı bir mektupta şöyle diyebilmiştir: "Sanki çoktan ölmüş de öldükten sonra da varoluşumu sürdürüyor gibi hissediyorum." Günlük güneşlik bir havada patlak verebilen gerçekdışılık hissi budur. Sağlık sıhhat içinde güçlü sınırlara sahip olmak bu ihtimali ortadan kaldıracaktır; ne var ki bu belki de sağlıklı dediğimiz kişilerin başka şeyleri düşünüp belirsizliğin yattığı yöne bakmamasındandır. Bunu bir kere bile görmüş olan kişi için dünya artık asla aynı açık seçik yer olamayacaktır. Yabancı'nın görüp dokunduklarını gerçeklik kabul ederek konforlu ve yalıtılmış burjuva dünyasında yaşayamayacağını Barbusse bize gösterdi: "Çok derin ve çok fazla görüyor." Özünde *kaosu* görüyor. Burjuvaya göre dünya temel olarak düzenli bir yerdir; şimdiki zamandaki meşguliyeti sayesinde akıldışı ve ürkütücü unsurlara aldırılmadan yaşayabilir. Yabancıya göre dünya mantıklı ya da düzenli değildir. İçindeki anarşiyi halinden hoşnut ve kabullenmiş burjuvaların suratına vurmaya onu iten sadece saygınlıkla alay etme ihtiyacı değil, *her ne pahasına olursa olsun hakikatin söylenmesi gerektiğine* dair rahatsız edici bir histir; aksi takdirde, düzeni mutlak şekilde geri getirmek için hiç umut kalmayacaktır. Umuda hiç yer olmasa bile hakikat söylenmelidir. (Şimdi bunun çarpıcı bir örneğine geçeceğiz.) Yabancı

kaosa uyanan kişidir. Kaosun olumlu ve yaşamın tohumu olduğuna dair hiçbir inancı olmayabilir. (Kabala'da kaos –*tohu bohu*– düzenin henüz örtük olduğu bir durumdur: Örneğin yumurta, kuşun “kaos”udur.) Buna rağmen hakikati söylemek, kaosla yüzleşmek gerekir.

H.G. Wells'in yayımlanmış son eseri bu uyanışa dair bir iç-görü sunuyor. *Mind at the End of Its Tether* (Sınırına Dayanan Akıl) bir keşfi kaydetmek için yazılmışa benziyor:

Yaşamın –ve yalnız insan hayatının değil, bütün bilinçli varoluşun– başlangıçtan beri devam edegeldiği koşullarda, çağlardan ziyade haftalar ve aylarla ifade edilebilecek bir süre içinde temelli bir değişim gerçekleştiğine inanmak için yazarın haklı sebepleri var. Eğer fikriyatı sağlamsa yaşam dediğimiz her şeyin sonu yakın ve kaçınılmazdır. Gerçekliğin kendi aklını sürüklediği sonuçları aktarıyordur size ve bunları dinleyecek kadar ilgili olabileceğinizi düşünse de kabul ettirmeye çalışmaz.⁸

Son cümlenin mantığındaki tuhaflik dikkat çekici. Yaşamın sonunun geldiği düşüncesi Wells'in kendi deyişiyile “dehşetengiz bir önerme”dir. Önerme doğruysa tüm risale de boşa çıkar, zira bütün hayatı ve tezahürlerini hükümsüz kılar. Çelişkinin az çok farkında olan Wells, “bilimsel eğitiminin sonucu olarak kapasitesini sonuna kadar zorlayıp dünyayı ve düşüncelerini açıklığa kavuşturmanın aciliyetiyle” yazdığını ifade ediyor.

Yazarın yeniden doğan akli öylesine tuhaf, ikna edici ve sersemletici gerçeklerle karşı karşıya kalır ki, kendisi de cidden mantıklı ve tutarlı olduğunu ileri sürmeye pek meraklı olduğumuz o insanlardan biri olsaydı, türümüzün karşılaştığı bu nihai felakete yoğunlaşma arzusuyla kendini

paralayıp gece gündüz kafa patlatabilirdi. Bizler böyle insanlar değiliz. Geçmiş deneyimlere istinaden yaşıyoruz, her ne kadar kaçınılmaz olsalar da gelecek olaylara göre değil.⁹

Wells *The Conquest of Time* (Zamanın Fethi) adlı eski bir kitabına dair şu yorumu yapıyor: “O kitabın ikrar ettiği fethi insandan ziyade zamanın kendisi yapmıştır.”

Bütün evlatlarını alır götürür zaman
durmadan akan bir dere gibi,
Unutulur, uçar giderler
rüyaların gün doğumunda ölmesi gibi.¹⁰

Macbeth ya da *Atinalı Timon*'dan fırlayan hakiki Shakespeare kötümserliğidir bu. “Hayatını beğenmiyorsan değiştirebilirsin!” inancını vaaz ederek yaşamış bir adam ve *Men Like Gods* (Tanrısal İnsanlar) ile *A Modern Utopia*'nın (Modern Bir Ütopya) iyimser yazarından beklenmeyecek bir tutumdur. Okur yakından takip ederse düşüncesindeki bu değişimin sebebini açıklayacağını söylüyor Wells:

Yazarı sersemleten bu amansız meseleyle yüzleşmek için zihnini zorlayıp özgürleştirebilen herkesin suratına soğuk ve sert bakar gerçeklik. Hayata korkunç bir tuhaflığın peyda olduğunu fark ederler. Eleştirel öngörülerde bulunmak yazarın âdet edindiği bir meraktır. “Bu nereye varacak?” diyerek her şeyi sorgular. Yazarın değişimlerin sonunun geleceğini düşünmesi de doğaldı; yeni şeyler ve olaylar ortaya çıkacaktı ama bunlar hayatın doğal düzenini koruyarak tutarlı şekilde olacaktı. Bu yüzden dünyamızın şimdiki muazzam karmaşasında bile her zaman akılcılığın restorasyonunun er ya da geç gerçekleşeceği varsayımı

hâkimdi. Meselenin bütün büyüleyiciliği, yeni rasyonel aşamanın hangi biçimlere bürüneceği, Üstüninsan, Erehon vesairenin bu geçici bulutların ve hengâmenin arasından nasıl sıyrılacağıydı. Yazar aklını buna vermişti.

Yazar yukarı kıvrılan bu spirali yaşamın hikâyesinin yeni evresiyle birleşeceği noktaya doğru takip edebilmek için elinden geleni yapmıştır. Fakat önündeki gerçekleri tartıkça giderek herhangi bir birleşim bulamamaya başlamıştır. Değişimler sistematik olmaktan çıkmış ve gittikleri yollar daha fazla hesap edildikçe ayrışma da bir o kadar artmıştır. Yerçekiminin gökcisimlerini bir arada tutması gibi, olaylar da şimdiye kadar belirgin bir mantıksal tutarlılık içinde bir arada gidiyordu. Şimdiyse sanki o bağ ortadan kaybolmuş gibi, her şey mütemadiyen artan bir hızla rastgele bir yere sürükleniyor. Gelecekteki her şeyin düzeni yitip gidiyor.^{11*}

İlerleyen sayfalarda bu düşünceler ayrıntılı olarak tekrar ediliyor ama bunlara nasıl varıldığı gösterilmiyor. “Şeylerin içine haşin bir garabet geliyor.” Bir paragraf sonra: “Şimdiye değin akla hayale gelmemiş bir değişimin göz kamaştıran parlıtısına giriyoruz. Analiz ağırlaştıkça aklın yenildiği duygusu daha

* Profesör Whitehead'in okurları, Wells'in vakasının Whitehead'in eski düşmanı olan “doğanın çatalanması”nın kötü bir örneği olduğunu hissedecektir. Bir biliminsanı olarak Wells, doğayı “kendi haliyle şeyler” (bilimin ilgilendiği biçimiyle şeyler) ve insanların algıladığı haliyle şeyler (resmin ve müziğin ilgilendiği biçimiyle şeyler) olarak ayrıştırmada aşırıya kaçmıştır. Akıl ile doğanın kol kola gitmeyi bıraktığı düşüncesi de bu tutumun yalnızca uç bir sonucudur. Bu kitapta yapmaya çalıştığım gibi, Whitehead'in “organizma felsefesi” de akıl ve doğanın *bütünsellik* içinde kavranmasına yönelik kesinlikle aynı çabaya odaklanır. Profesör Whitehead'in düşüncesini T.E. Hulme'le karşılaştırmak çağdaş hümanizmin sorunlarına bir hayli ışık tutacaktır.

da kaçınılmaz bir hal alıyor.” “Sinemanın beyaz perdesi suratımıza bakıyor. Varlığımızın asıl kumaşı perdedir. Rüyalar kadar asılsız olan aşk, nefret, savaş ve mücadelelerimizin tamamı bu kumaşın üzerindeki hayali bir danstan ibarettir.”

Wells ve Barbusse’ün kahramanının tutumları arasında kesinlikle büyük farklar var ama Yabancı’nın temel tavrı konusunda ortaklaşıyorlar: Hayatı kabul etmemek, insan toplumunda insanlar tarafından yaşanan insan hayatını reddetmek. İkisi de bu hayatın bir rüya olduğunu, gerçek olmadığını söylüyor. Wells, Barbusse’ten daha da ileri giderek topyekûn yadsımaya varıyor. İlk bölümü şu sözlerle bitiriyor: “Ne dışarıda, ne etrafta, ne de içeride bir çıkış yolu var.” Bu açıdan Wells de kesinlikle “çok derin ve çok fazla” görüyor. Böylesi bir bilgi çıkmaz sokaktır, Eliot’ın “Gerontion”ının mutlak sonudur: “Böylesini bildikten sonra affedilmek ne ki?”

Wells bu dehşetengiz önermeye varmasının nedenlerini vereceğini söylemişti. Risalenin geri kalanında (on dokuz sayfa) böyle bir şey yapmadan iddiasını tekrarlıyor. “Yok olmaya mahkûm karınca yuvamız”, “evrenimize karşı acımasız, yatıştırılmaz bir düşmanlık”, “herhangi bir düzenin yokluğu”. Belirsizce Einstein’ın ışık hızı paradoksundan, radyum saatinden (jeologların Dünya’nın yaşını saptamakta kullandığı bir yöntem) bahsediyor. Hatta *bütün* yaşamın sonunun geldiğini söylediği ilk yargısıyla çelişiyor; oyunun dışına atılan sadece *Homo sapiens* türüdür. “Yıldızlar zamanla insanlara sırt çevirdi, insan da kendisini kuşatan bu yazgıyla yüzleşmek için yerini daha uyumlu bir hayvana bırakmalı.” Risalenin son sayfalarında bu nihai yargı şu soruya dönüşüyor: Medeniyet kurtarılabilir mi?

Ancak kendi mizacım, yaşamın gittiği malum sonun çaresine bakacak o küçük azınlığın var olacağından şüphe etmemi kaçınılmaz kılıyor.¹²

Yine de risale, T.S. Eliot'ın "İçi Boş Adamlar" şiiriyle beraber modern edebiyattaki en kötümser ifadelerden biri sayılmalı. Eliot'ın umutsuzluğu temelde dinsel; bilimsel bir olgudan, nesnel bir gerçeklikten bahsettiğinde ısrar etmeseydi Wells'in umutsuzluğunun da dinsel olduğunu farz edebilirdik.

Eserin Wells'in çağdaşlarından çok az ilgi görmesi hiç şaşırtıcı değil. Vardığı sonuçların ikna edici olabilmesi için, Schopenhauer'in *İrade ve Tasavvur Olarak Dünya'sının* ya da Spengler'in *Batının Çöküşü'nün* o zorlu diyalektik araçlarına ihtiyacı var. Wells'in çağdaşı bir yazarın risaleyi "kendisini Mesih olarak kabul etmeyi reddeden dünyaya karşı bir öfke patlaması" şeklinde tanımladığını duymuştum. Wells'in yazdıklarını –hiçbir cümleye ses çıkarmadan– kabul edersek, kendi içinde dönüp dolaşan sorunlar görürüz. Hiçbir kurtuluş ümidi ortaya koyamıyorsa neden yazmıştır? Vardığı sonuçlar kendi geçmişini ve insan ırkının gelecekteki bütün olasılıklarını boşa çıkarıyorsa, oradan nereye gidiyoruz? Wells'in tezi şu: Zaten hiçbir zaman hiçbir yere gitmiyorduk – herhangi bir hareketin hiç yoktan daha iyi olduğuna inanarak buraya kadar kendi yanılısalarımızla sürüklendik. Halbuki hakikat bunun tam tersidir, nihai cevap *hareketin bitmesidir*. "İnsan her şeyi olduğu gibi görünce ne yapacak?" sorusunun yanıtı budur.

Bay Polly'nin keşfinden ("Hayatını beğenmiyorsan değiştirebilirsin!") "Ne dışarıda, ne etrafta, ne de içeride bir çıkış yolu var" noktasına gelmek oldukça uzun bir yoldur. Barbusse "Hakikat – bununla ne demek istiyorlar?" ve bunun uzantısı olarak "Değişim; ne fark eder ki?" diyerek yolun yarısını gitmişti. Wells bütün yolu kat ederek bizi şu varoluşçu problemin eşğine bırakıyor: Düşünmek hayatı yaşamayı illa boşa mı çıkarmalı?

Yabancıнын sorununun bu yeni safhasına geçmeden önce, Barbusse ve Wells arasında değinilmesi gereken bir mukaye-

se daha var. Barbusse'ün kahramanıyla karşılaştığımızda zaten Yabancıydı; belki de her zaman bir Yabancı olmuştu. Wells ise hayatının çoğunda kesinlikle “Yerli”ydi. Yorulmaksızın topluma karşı görevlerini yerine getiriyor, toplumu düzeltmeye yönelik nasihatler veriyordu. Bilimsel düşüncenin vücut bulmuş haliydi. Yaşamın tarihini gözden geçirip sonuçlar çıkarıyor; iktisadi, toplumsal, siyasi ve dini tarihi inceliyordu. Özetleyip derlemekten asla vazgeçmeyen Fransız ansiklopedicilerinin neslindendi. “Hakikat – bununla ne demek istiyorlar?” sorusuna, yedi düvelin tarihindeki tüm hakikat fikriyatının özlü bir incelemesiyle cevap verirdi. Böyle birinin sonradan Yabancı haline gelmesinde öylesine sarsıcı bir şey var ki kendimizi bu değişimin ardında fiziksel nedenler aramak durumunda hissediyoruz: Wells *Sınırına Dayanan Akıl*'ı yazdığında hasta, yorgun bir adamdı. Risalesinin esbabı mucibesi ve itici gücü olarak bunu kabul edemez miyiz?

Maalesef, hayır. Wells vardığı sonuçların nesnel olduğunu iddia ediyor; öyleyse bunları yazarken hasta olduğunu söylemek, kendisinin sabahlık ve terlik giyiyor olduğunu söylemekten öte bir anlam ifade etmez. Bizim işimiz, Wells'in vardığı sonuçları kaçınılmaz kılacak şekilde dünyanın *görülüp görülmeyeceğini* değerlendirmek ve dünyaya öyle bakmanın olağan görüş şeklimizden daha doğru, geçerli ve nesnel olup olmadığına karar vermektir. Cevabın peşinen olumsuz olduğuna karar versek bile, bakış açımızı değiştirmekle öğrenebileceğimiz çok şey olabilir.

≈

Yabancı'nın iddiası, Wells'in *Körler Ülkesi*'ndeki kahramanın söylediğiyle aynı anlama geliyor: Görme yetisine sahip tek insan odur. Kendisinin sağlıklı ve nevrotik olduğu yönünde-

ki itiraza da şöyle cevap veriyor: “Körler Ülkesi’nde tek gözlü adam kraldır.” Aslında onun durumu, hastalığının farkında olmayan bir medeniyette hasta olduğunu bilen tek kişi olmasıdır. Karşılaşacağımız başka Yabancılar daha da ileri giderek şunu ilan edecek: Hastalık insan doğasının kendisidir ve Yabancı da bu çirkin gerçekle yüzleşen kişidir. Henüz bu konuya girmeye gerek yok; şu an için *negatif bir konumdayız* ve Yabancı gördüğümüz kadarıyla dünyanın özünün bu olduğunu söylüyor. “Hakikat – bununla ne demek istiyorlar?” “Ne dışarıda, ne etrafta, ne de içeride bir çıkış yolu var.” Dikkatimizi buraya vermeliyiz.

Barbusse kahramanına ilk soruyu sordururken, 1855’te Kopenhag’da ölen Danimarkalı bir filozofun temel sorununu yeniden dile getirdiğinin handiyse farkında değildi. Søren Kierkegaard da Wells’le aynı sebepten felsefi tartışmaların tamamen anlamsız olduğuna karar vermişti: Gerçeklik hepsini çürütür ya da Kierkegaard’un deyişiyle varoluş hepsini çürütür. Kierkegaard’un saldırısı bilhassa Alman metafizikçi Hegel’e yönelmişti. Wells gibi Hegel de tarihin amacından, insanın uzay ve zamandaki yerinden bahsederek “Tanrı’nın yolunu insanlara savunmaya” çalışıyordu. Kierkegaard koyu bir dindardı ve bütün bunlar kendisine inanılmaz yüzeysel geliyordu. Şöyle diyordu: Beni bir Sisteme koyup yok sayıyorsunuz – ben bir matematik sembolünden ibaret değilim, ben *benim*.

Mantığın ve bilimsel analizin hakikate ulaşabileceğini bu şekilde reddetmenin tuhaf sonuçları var elbette. Bilimimiz “Bütün cisimler Dünya’nın yerçekimi alanına $9,8 \text{ m/s}^2$ ’lik bir ivmeyle düşer” gibi bir ifadenin kesin bir anlamı olduğu varsayımı üzerine kuruludur. Mantığın mutlak geçerliliği reddedilirse durum anlamsızlaşır. Mantığı reddetmeden bu çizgide düşünürsek de Wells ve John Stuart Mill gibilerini durdurmak zorlaşır. Kierkegaard bu yüzden şunu sorar: Varoluşçu bir Sistem mümkün olabilir mi? Ya da başka bir deyişle: Hayatı boşla-

madan ve felsefeyi de çürütmeden kişi bir felsefeyi yaşayabilir mi? Kierkegaard'un bu konudaki görüşü olumsuzdu ama kişi hayatı ya da dini yok saymadan dinini yaşayabilirdi. Vardığı bu sonucun nedenleri üzerinde durmamıza gerek yok. (İlgilenen okurlar Kierkegaard'un *Felsefi Fragmanlara Bilimdisi Ek*'ine başvurabilir.) Burada dikkat çekici nokta; Kierkegaard'un Hıristiyan değerlerini olumlamasına rağmen, hayata ayak uydurmuş diye dinin kolunu bacağına keserek dini yaşama meselesini çözdüğü için Hıristiyan Kilisesi'ne şiddetle saldırmaktan çekinmemesidir. Bunun tersine başka bir ilginç nokta da, 19. yüzyılın diğer büyük varoluşçu filozofu Friedrich Nietzsche'nin, Hıristiyanlığa uyması için hayatı kesip biçerek meseleyi çözdüğü gerekçesiyle Kilise'ye saldırmış olmasıdır. Kierkegaard ve Nietzsche eğitilmiş düşünürlerdi, ikisi de bir ölçüde Yabancı olmakla övünürdü. Şimdilik, eserlerinde Yabancı'nın pozisyonunun güçlü savunmalarını bulabileceğimiz sonucunu çıkarabiliriz. Nitekim tam da bunu buluruz.

Nietzsche ve Kierkegaard Yabancıdan yola çıkan bir felsefe geliştirdi. Bugün Kierkegaard'un varoluş tabirini kullanarak varoluşçuluk diyoruz. Kierkegaard 1920'li yıllarda Almanya'da yeniden yayımlandığında fırsattan istifade eden kimi profesörler dini sonuçlarını görmezden gelerek analiz yöntemlerini *Existenzphilosophie*'yi kurmak için kullandı. Böylece vurguyu Yabancıdan aldılar ve tekrar Hegelci metafiziğe yönelttiler. Ardından varoluşçuluk Jean Paul Sartre ve Albert Camus'nün eserleriyle Fransa'da popülerleşti, onlar da Yabancıyı tekrar gündeme getirdi ve nihayetinde yaşanabilir bir felsefenin nasıl olacağı meselesinde ayrı ayrı kendi sonuçlarına vardılar. Sartre'in çözümü şimdi değineceğimiz "sorumluluk doktrini", Camus'nünkü ise "Yabancı kal" inancıydı. İkisini de sırayla incelemeliyiz.

YABANCI

COLIN WILSON

Colin Wilson'ın kendi yabancılaşma deneyiminden hareketle iki yıl boyunca Britanya Müzesi kütüphanesine kapanarak yazdığı, 1956'da yayımlandığında büyük sansasyon yaratan ve otuzdan fazla dile çevrilen felsefi-edebi incelemesi **Yabancı** varoluşçuluğun "Nasıl yaşamalı?" sorusunu enine boyuna kat ediyor. Edebiyat, sanat, felsefe ve dinsel deneyimin hakikatlerini merkeze aldığı varoluşçu fenomenolojiyle romantizmden modernizme, mistisizmden çağdaş psikolojiye kapılar açıyor.

Sartre ve Camus'den Nietzsche ve Van Gogh'a, Dostoyevski ve Hesse'den Blake ve Gürcüye'ye uzanan bir çizgide düşünceyle yaşamın, yaratıcılıkla yalnızlığın trajik çelişkisini Batı'nın hem çöküş hem de çıkış sembolleri olan "Yabancı"larla sorguluyor Colin Wilson. Kaosun, bilmemenin ve yanlısamanın eşliğinde dünyaya, tarihe, insanlığa, topluma yabancılaşan bu "garip" figürlerin içgörülerıyla "gerçek yaşam"ın peşine düşüyor. Varoluşçu pesimizmin, belirsiz toplumsal muhalefetin ve "kaybeden edebiyatı"nın ötesine bakıyor.

Yabancı'nın hayatın içinden gelen hakikat çağrısı felsefenin temel sorusunu bize yeniden hatırlatıyor: "Aslında bütün mesele neydi?"

İngilizceden çeviren

Cihan Barış Özkan

ELEŞTİRİ
DENEME

9 786052 389683

ISBN
978-605-2389-68-3
39 TL
www.notoskitap.com

NOTOS
KİTAP